

Liptay Lothar:

## A keresztyén vallás krízise a modern világban

(A komáromi ref. teológiai fakultáson 2007. május 5.-én elhangzott előadás tömörített változata)

### A két nagy vallás-típus: a mitikus és a misztikus

A világvallásokat alapvető alkatuknál fogva két nagy csoportra lehet felosztani. Így pl. Friedrich Heiler *misztikus megváltás-vallásokról* és *prófétai kinyilatkoztatás-vallásokról*, Helmuth von Glasenapp *a nagy kozmikus rend vallásairól és történelmi vallásokról*, Arend Theodor van Leeuwen pedig *ontokratikus* és *teokratikus* vallásokról beszél, miközben az egymástól igen különböző hangzású definíciókkal lényegében ugyanazt kívánják kifejezésre juttatni. Jómagam *ontologikus-univerzalisztikus* és *teisztikus-partikularisztikus* típusokat különböztetek meg.

Mai témánk bevezetését e két nagy, egymástól lényegbevágóan különböző valláscsoport tömör összehasonlításával kezdeném, miközben a jelen kontextusban a *mitikus* és a *misztikus* megnevezéseket fogom használni.

*A mitikus világgép* az ősbib. S mint ilyen, specifikusan vallásos természetű. A világ a régi korok embere számára hatalmas, titokzatos és vele szemben ambivalens erővel volt tele, melyek szeszélyének kiszolgáltatva érezte magát. Természetes dolog, hogy megpróbálta őket, érthető módon a saját képére formáltan, elképzelni, megérteni, s amennyiben lehetséges, a maga javára befolyásolni. Így született meg a mítosz, amelyben az ember természeti vagy társadalmi folyamatokat istenek cselekedeteiként jelenített meg magának, s így jöttek létre az idők során az emberiség nagy mitológiái, a maguk gazdagon strukturált panteonjaival, s alakult ki később, egy-egy jelentős istenalak kiemelésével, a monoteizmus. Az utóbbi legjelentősebb ma is élő és ható exponensei a zsidó, a keresztyén és a muzulmán vallás. – Vessünk egy pillantást e vallástípus isten-értelmezésére, valamint az isten és az ember kölcsönös viszonyát illető felfogására.

a/ **Az Isten-értelmezés** itt *perszonalisztikus* és konkrétabb vagy elvontabb értelemben *antropomorf*: istenei tipikus emberi tulajdonságokkal, de felfokozott képességekkel rendelkező lények.

Mivel ebben az előadásban a keresztyén vallásról lesz szó, vegyük közelebről a *monoteizmust* szemügyre.

Ebben Istent a legfelsőbb *Lény*-ként értelmezik. A bele kivetített, lényegében emberi tulajdonságok felfokozása itt a végtelenségig terjed, ami eo ipso ellentmondások csíráját rejti magában: az általa teremtett, reálisan létező világ ugyanis határt szab az ő végtelenségének.

Ami a teremtés módját illeti, az így felfogott isten természeténél fogva kívül és fölülteállóként hozza létre a mindenséget. Közte és az általa alkotott létezők között semminémű belső, lényegbeli kontinuitás nincsen; ellenkezőleg: a végtelen minőségi különbség feneketlen szakadéka tátong közöttük – ahogy azt Barth Károly oly nyomatékosan hangsúlyozta.

b/ S ezzel már adva van **az ember** (valamint minden más létező) és **az így értelmezett Isten egymáshoz való viszonyának jellege** is. Ez egy teljesen más, rajtuk kívül álló lényhez való viszonyulás. Két különálló, saját központú *személyiség* viszonya, kiknek találkozása természeténél fogva *konfrontáció* illetve *párbeszéd* formájában történik.

*A misztikus világgép* fiatalabb, úgy is mondhatnám, „modernebb” a mitikusnál. Ennek forrása nem a mítoszteremtő képzelet, hanem a spirituális élmény. Ezért *tapasztalati vallásoknak* is nevezhetném őket, de ez félrevezető lehetne, mert az *empirikus* fogalmát evokálhatná, ami természetesen totális melléfogás lenne.

Ennek a vallástípusnak a legjelentősebb, ma is élő és ható képviselői a hinduizmus, a buddhizmus és a taoizmus. – E típus valóság szemlélete diametrálisan eltér az előzőétől: Nem perszonalisztikus, hanem *ontologikus* kategóriákban gondolkodik.

a/ **A legmagasabb valóságot** nem kívülvilágként, objektíve létező Isten vagy istenek formájában *képzeli el*, hanem mint mindenek – önmagunk és az egész mindenség – legfelsőbb, ám egyszersmind transzcendens, vagyis minden evilágítól gyökeresen különböző magvát és fundamentumát *éli meg* (gondoljunk csak Paul Tillich híres definíciójára, aki a Lét *mélyének*, illetve *alapjának* nevezte).

Ezek a vallások is ismerik a *személyes isten* fogalmát is, ám az nem a legmagasabb valóságot jelöli számukra. A személyes istenek végeredményben csak a mögöttük rejlő végtelen és személytelen – Tillichnek egy másik híres kifejezésével élve „*Isten fölötti Isten*” – véges megnyilvánulásai, külső aspektusai, mintegy efelé a világ felé fordított „arcai”, melyek által fölfoghatóbbá válik számunkra. A másik végéről nézve a dolgot, úgy is fogalmazhatunk, hogy az emberi elme itt a saját kategóriáiba transzponálja át és jeleníti meg magának a számára egyébként fölfoghatatlant.

A legmagasabb numinózus valóságot azonban ezekben a vallásokban a személyfölötti, transzcendens Abszolútum jelenti, melyet a hinduk – meghatározhatatlan voltát kívánva ezzel kifejezésre juttatni – semleges nemű szóval *Brahman*-nak neveznek, ellentétben a hímnemű nevet viselő, számunkra könnyebben megragadható személyes Teremtővel, *Brahmával*. Ezt a Brahmant tekintik aztán végső fokon minden személyes hindu istenség végső aspektusának, legbensőbb lényegének.

A mahájána buddhizmus olyan alapvető fogalmai mint *dharmakája*, *buddhatá* vagy *tathágata-garbha*, amelyek mind egy-egy buddha, vagyis egy tökéletesen megvilágosodott személy legmélyebb tudat- illetve lét-szintjét jelölő kifejezések, lényegében ugyanerre az abszolút valóságra utalnak, úgyhogy az utóbbiról a valamikor a Krisztus utáni 4.–5. évszázad folyamán keletkezett mahájánikus *Maháparinirvānaszútra* explicite ki is mondja, hogy az nem más, mint az Átman (vagyis a hinduk szerint mindnyájunk lényé mélyén ott rejlő „isteni szikra”).

b/ **Az ember** (csakúgy, mint az egész létező világ) **viszonya** a föntebb jellemzett „Isten fölötti Istenhez” a maga legsajátabb lényegéhez, legbensőbb valójához, léte középpontjához, alapjához és forrásához való viszonyulással egyenlő. Ez a viszony végső fokon belső, lényegszerinti azonosságot jelent. Egzisztenciális mivoltában ugyan az ember diszkontinuális viszonyban áll az Istenivel, esszenciális mivoltában azonban azonos vele. Így hirdetheti az Upanisadok híres „*TAT tvam asi*” (AZ te vagy) mondása az Átmannak a Brahmannel, az individuum természetfölötti énjének a mindenség transzcendens Énjével, a személyes lét alapjának a Lét Teljessége alapjával való azonosságát. – Ez utóbbi illusztrációjaként hadd idézzem nagy költőnk, Szabó Lőrinc egyik költeményét, amely a Kr. e. 800 körül keletkezett *Brihadaranyaka-upanishadnak* azt a párbeszédét ülteti át modern versformába, amelyikben az életből távozni készülő bölcs Uddálaka oktatja *Svétakétu* nevű fiát a lét végső dolgai felől. A történet jó bepillantást enged egy a miénktől lényegbevágóan eltérő vallásosság szellemébe. – Talán csak annyit bocsátanék előre, hogy a költő a fiatalember nevét *Svétakétu* helyett tévesen *Szvétakétu*-nak írja, bizonyára a számára alapul szolgáló, valamilyen modern európai nyelvű fordítás rovására írhatóan (*Svéta* egyébként szanszkritul fehéret, *kétu* pedig fényt, fáklyát, de zászlót is jelent).

Szabó Lőrinc:

EZ VAGY TE

„Ne sirass, fiam, Szvétakétu! Én se  
sírok már érte:  
nem olyan fontos dolog a halálom.  
Semmi se vész el ezen a világon,  
egy a lélek és ezer a ruhája,  
s a valóság csak ez a könnyű pára.  
Ne sirass, Szvétakétu!

Száz virágból hordják össze a méhek  
a drága mézet,  
száz illatot és száz színt elkevernek,  
így találják meg a sokban az egyet:  
egy a valóság s ezer a ruhája,  
a lélek az egy, ez a könnyű pára,  
hiszed-e, Szvétakétu?

Folyamok futnak keletnek, nyugatnak  
és megnyugodnak;  
melyik melyik volt, nem tudja a tenger.  
Én is megteltem már az örök Eggyel:  
egy az anyag, s minden más csak ruhája,  
lelkünk költözik, ez a könnyű pára,  
érezed-e, Szvétakétu?

Vágd meg e fűgét! Mi van benne? Csak mag?  
Vágd szét a magvat!  
Mit láatsz? Semmit? – Ez a semmi a magban,  
ez nő meg fává, ez a láthatatlan:  
ez a lélek, a mindenség csirája,  
ez a valóság, ez a könnyű pára,  
tudod-e, Szvétakétu?

Eltűnik, mint ha sót tesz a vízbe,  
de ott az íze:  
mindenen átcsap az örök lehellet:  
az isten él, az isten a Te Lelked:  
ez a valóság, melynek nincs halála,  
ez a mindenség, ez a könnyű pára:  
*Ez Vagy Te, Szvétakétu!*

## Mítosz és logosz (összehasonlító jellemzés)

### *A mítosz*

A mitikus gondolkodásban az ember természetfölötti hatalmaktól körülvettnék s azoktól függőnek tudja magát, s úgy érzi, hogy a világ és benne a saját sorsa folyását végső fokon azok irányítják. Ezért megpróbál velük szemben egy bizonyos stratégiát kialakítani. Fentebb már szóltunk a mítosznak az ember számára való tulajdonképpeni szerepéről. A párizsi Sorbonne néhai professzora, Pierre Grimal szavaival foglaljuk most tömören össze ennek a lényegét:

„A mítosz a tudományhoz hasonlóan igényt támaszt a világ megmagyarázására, jelenségeinek érthetővé tételére. Akárcsak a tudomány, eszközöket kíván adni az ember kezébe az univerzum befolyásolására és – mind szellemi, mind anyagi – birtokbavételére” (Pierre Grimal, *Mythen der Völker*, I., 1967, 12f).

Mivel ebben az előadásban a keresztyénségről lesz szó, nézzük meg most közelebbről, hogyan működött a fenti jellemzés szerint a mítosz a *zsidó-keresztyén mitológiában*.

Először is választ adott az élet sok bajtól, veszélytől, betegségtől és haláltól beárnyékolta, átláthatatlan dzsungelében élő egyénnek jelen állapota *miértjét* és *mikéntjét* illető, égető kérdéseire, továbbá a belőle vele szemben jóindulatúként megismert Teremtő létének és gondviselő jelenlétének tudata egy bizonyos biztonságérzettel töltötte el őt, „parancsolatai” pedig konkrét és részletes útmutatást nyújtottak számára a helyes életvitelhez. Előreláthatatlan bajok állandó veszélyeztetettjeként vigaszára szolgált az ígélet, hogy egyszer minden szenvedés eltöröltetik majd. Saját hibái és ballépései tudatának terhe alatti lelkipurdalásában vigasztalta őt a megváltás és a bűnbocsánat felszabadító tudata. S végül halálfélelmektől gyötörtén megfogódzhatott a megígért örökélet illetve üdvösség reménységében.

### *A logosz*

Még Arisztotelésztől származik a lényegét frappáns tömörséggel megfogalmazó definíció: „A mítosz *elbeszélés*, a tudomány *megmagyarázás* által teremt ismeretet”.

A mítosz alapvetően transzcendens orientációjával szemben a logosz gyakorlati, empirikus, evilági tájékozódású. Ha az előbbi teocentrikus volt, az utóbbi antropocentrikus. Hírhedtté vált Prótagorasz mondása: „Minden dolgok mértéke az ember”.

A logoszon alapuló kultúra racionális és érzelem-neutrális. Tipikus terméke és képviselője a nyugati természettudomány. Valósnak itt az számít, ami érzékileg megtapasztalható, törvényszerűségeiben megvizsgálható és kísérletileg bizonyítható. A természet kauzális törvények által uraltnak tudott, amelyeket az ember megismerhet és manipulálhat.

A dolgok világa érték-közömbösnek számít. Egy további tipikus ismérve e látásmódnak a lineáris idő-felfogás, szemben a mitikus világszemléletre nagyrészt jellemző örök körforgás gondolatával (lásd Mircea Eliade ide vonatkozó, híres fejtegetéseit). Tipikus az intellektuális képességek nagybecsülése. – *Természetfölötti lények beavatkozásának gondolata a világfolyamatba eszerint a szemlélet szerint elképzelhetetlen.*

### **Az ugrás a mítoszból a logoszba**

Jól megfigyelhető, hogy a Kr.e.-i évezred közepe táján egy általános, nagy ugrás történt az ember szemlélet- illetve gondolkodásmódjában a mítosztól a logosz irányába. A filo-

zófus *Karl Jaspers* ezt az időszakot „Achszeiten”-ként (magyarul „tengely-idő”-ként) emlegeti, amikor is a világ különböző tájain, nagyjából ugyanazon időben és egymástól függetlenül olyan jelentős gondolkodók jelentek meg, mint az Upanisadok írói és a Buddha Indiában, Lao Ce és Konfucius Kínában, Zarathustra Perzsiában, és a nagy klasszikus filozófusok Görögországban, akik az emberiség gondolkodásában gyökeres fordulatot hoztak, amelyet a mítosztól a logosz felé való eltolódásként – szinte átbillenésként – jellemezhetünk (lásd: K. Jaspers, *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte*. München & Zürich 1949, 20. o.). Ekkor születtek meg azok az alapvető kategóriák, amelyekben az ember mindmáig gondolkodik.

Megjegyzendő azonban, hogy a nagy változás csak az emberi kultúra történetének élvonalát képező területekre nézve érvényes. De még ezeken is mind a mai napig, hogy úgy mondjam, embere válogatja a hovatarozást.

De hogy a magunk portáján, Európában maradjunk, itt az újkor kezdetétől, de kiváltképpen is az ún. „felvilágosodás” kora óta szinte mintegy szellemi földesuszamlásként végleg összeomlott a mitologikus világgép, és átadta helyét egy racionális, majd idővel egyre materialistább, előbb filozófiai, majd pedig természettudományos gondolkodásmódnak. – Ma is ennek a folyamatnak a közvetlen továbbfolytatódásában élünk.

***Ebben a szellemi milióban nincs többé helye a mítosznak.*** Teljesen magától értetődő tehát, hogy a szellemében liberálisabb és szervezetében szétaprózottabb (s így egy a katolicizmuséhoz hasonló központi ellenőrzéstől mentes) protestánságban hamar gyökeret vert az új szellem, s egy egész sor racionalizáló-liberalizáló teológiát hozott létre, melyeknek közös nevezője a keresztyénség mitológiától való „megtisztításának” s ezáltal korszzerűsítésének erősen jelentkezett igénye volt.

### **Az új teológiai helyzetkép**

Illusztrációjául csak egy-egy reprezentatív egyéniséget fogok kiemelni. Ez ismertetésnek úgyszólván semmi, de jellemzésül elég.

**A nevezett mozgalom régebbi generációja** a történelmi Jézusnál kereste a hiteles keresztyén tanítást, ami tipikus felvilágosodás-korabeli tévedés volt. Egyik vezéralakja, *Adolf von Harnack* pl. a hivatásos történész óriási ismeretanyagon alapuló világos helyzetlátásával abszolúte helyesen jegyzi meg, hogy a keresztyén dogmák a későbbi hellenizálódás termékei, de azt már kevésbé helyesen látta, hogy a keresztyénség igazi lényegét ezekkel szemben a történelmi Jézus „egyszerű és tömör” (az ő eredeti kifejezésével élve: *schlicht*) evangéliumában kell látnunk. Ennek az „autentikus mag”-nak a feltárása általános célkitűzése volt a kornak. – Ma már úgy látjuk (éspedig nemcsak zsidó vallású szaktekintélyek, mint pl. Vermes Géza vagy Pinchas Lapide idevonatkozó írásai hatására), hogy a történelmi Jézus ahhoz túlságosan a korabeli zsidó gondolkodás és annak eschatológiája talaján állt, semhogy közvetlenül az ő nézeteire és azokból kifolyólagos tevékenységére bárminemű új vallást is föl lehetett volna építeni, nem még egy abból a keretből oly mértékben „kilógót”, mint amilyen a keresztyénség.

**A keresztyén hithagyomány modernizálási igyekezetének egy új, egészen más jellegű példáját** alkotta meg *Rudolf Bultmann*. Az ő igyekezete, amelyet *Neues Testament und Mythologie* című, 1941-ben megjelent, nagy visszhangot keltett könyvében fejtett ki, nem a mítosz eliminálására, hanem *interpretálására*, a mai ember számára érthető s őt egzisztenciálisan megszólítani képes kategóriákba való *átértelmezésére* irányult.

Bultmann szerint a mítosz az igazságról szól, de inadekvát módon: a transzcendensről immanens kategóriákban beszél. Ám a transzcendens Istenről magáról egyáltalán nem lehet beszélni, hanem csupán arról, amit az emberrel cselekszik, mondja Bultmann. *Ezért ő az Újszövetséget az ember benne foglalt önértelmezésére vonatkozóan interpretálja.*

Heidegger filozófiájára kapcsolódóan Bultmann az embert a világba való belevettség – újszövetségi terminológiával élve a „Lélek szerinti“ helyett a „test szerinti“ életfolytatás – állapotában látja (lásd pl. Gal 6,8). Az előbbi lenne az adekvát, az utóbbi inadekvát élet (Bultmann a Heidegger-i „eigentlich“ és „uneigentlich“ kifejezéseket használja).

Az adekvát élet Isten ama közbelépése révén válik lehetségessé, amelyet a teológia „Krisztus-eseménynek“ nevez. – S itt jön a Bultmann-i teológia eddig derül egéből a nem várt, meglepő villámcsapás: *Ez az esemény Bultmann szerint a reális térben és időben játszódott le, egy konkrét, történelmi személyben, a názáreti Jézusban.* Csak mivel Isten üdvöselkedete a konkrét történelem síkján történt meg, lehetett kihatással a történelmiként létező ember életére. – Íme a tipikus példája annak, hogy miként születik meg, Bultmann saját definíciója szerint, egy mitikus elképzelés: nevezetesen egy transzcendens eseménynek az immanens szférába való leemelése által. Nem csoda, hogy sokan (többek között Jaspers is) nem kis kiábrándultsággal vetették a szemére Bultmannnak, hogy ezzel a gondolatával a végén teljes mértékben visszaesett abba a mitologikus gondolkodásmódba, melynek a keresztyén kérügmából való eltávolításáért az elején oly szenvedélyesen síkra szállt. (Szerintem azonban Bultmann itt valószínűleg rádöbbsent valamire, ami erre a lépésre kényszerítette őt. – Erre később még visszatérek).

*Bultmann tanítványai* aztán újra visszatértek ama szerep jelentőségének firtatásához illetve hangsúlyozásához, amelyet a történelmi Jézus játszott a keresztyén hit kialakulására nézve, de igazán mély nyomokat nem igen hagytak e téren maguk után.

A fentebb vázolt, azóta már különböző fázisokon átesett igyekezet egy mitológiától mentes keresztyénség megteremtésére mindmáig tart, mert, amint azt már mondtam, **a ma emberének nehézségei vannak vallásának egy más korból és gondolkodásmódból származó, számunkra már idegenül ható mitológiai alapjaival.**

### **A liberális teológiai mozgalom vallástudományi megítélése**

A liberális bibliakutatás egy mítoszmentes, történelmi Jézus után kutatott. Ám ez természeténél fogva nem áll a keresztyénség mint vallás érdekében. Ugyanis, ahogy azt fentebb kifejtettük, **a keresztyénségben a mítosz konstitutív szerepet játszik**, vagyis a tulajdonképeni alapot, a hit voltaképeni tárgyát jelenti, **s ezért eltávolíthatatlan magának e vallásnak az eltávolítása nélkül.** Vagy egy egészen más vallás lenne belőle, vagy pusztá morállá redukálna. Az utóbbi által transzcendens voltát is elveszítené, mely nélkül ugyan még hasznos erkölcsi vezérfonal lehetne a mindennapi élet gyakorlati dolgaira vonatkozóan, de nem egy a lét roppant terhének elhordozásához szükséges erőforrás. Mert ahhoz immanens, evilági értékek nem elégségesek. Tehát csak egy alternatívánk van: vagy elfogadjuk a mítoszt, vagy talá-lunk helyette egy más transzcendens erőforrást. – Hadd tegyek pontot e téma végére egy idé-zettel: „...a mítosznak monopolja van a vallásosságra és a hitre. Aki az egyházaknak nem hajlandó meghagyni ezt a monopolját, s magát mégis vallásos embernek kívánja tudni, annak alternatívákat kell keresnie, amelyek megfelelőbb gondolati konstrukciókat és lét-értelmezéseket találnak, vagy teremtenek.” (Az idézet Martin Lackner *Religion ohne Kirche* című internetes publikációja „Anmerkungen zum christlichen Mythos” című fejezetének végéről való – az én magyar fordításomban).

### **A jelen helyzetkép ambivalens volta**

Megállapítottuk, hogy az emberiség gondolkodása a mítoszból átváltott a logoszba, s a keret megszabta tömörséggel vázoltuk e folyamat útját az emberi gondolkodás és a keresztyén

teológia történetében (közelebről a protestánsban – a katolicizmusnak ehhez fogható fejlődésvonala nem volt).

Amikor e szemlélet- és gondolkodásmód napjainkban való elterjedt voltáról beszélek, természetesen tudom, hogy nem lehet sablonosan általánosítani. A helyzet sokkal összetettebb, és árnyaltabb megítélést kíván. Utaltam már földünk keresztyén vallású területeinek műveltség- és mentalitásbeli különbözőségeire. Egész földrészek vannak például, amelyeken a jelenség – a lakosság mentalitásából, érzés- és gondolkodásmódjából kifolyólag – legalábbis egyelőre nem jelent különösebb problémát (gondolok itt konkrétan az ún. „harmadik világ” nagyszámú keresztyénségre).

De a paradox módon magasan fejlett civilizációja ellenére is fundamentalizmusáról hírhedt Észak-Amerikát, nevezetesen az *Egyesült Államokat* sem kell egy hamaros totális elvallástalanodástól féltetni. A kreacionista mozgalom szélsőséges jelenségét nem is említve, elég, ha bepillantunk egy-egy ottani népszerű „evangelizátor” hatalmas tömegeget vonzó és mozgó, fundamentalista veretű, az európai ember számára sokszor már gicces komédiaként ható show-műsorába, s nyomban elmúlik minden ezirányú aggályunk...

Sőt még a nyugati művelődés tulajdonképpeni bölcsőjét és mindmáig fő domíniumát képviselő *Európát* illetően is megosztott a helyzet – és pedig nem egyszerűen műveltebbek és kevésbé műveltek értelmében. Ugyanis egyrészt szinte meglepően elterjedt a mitológia-idegen gondolkodásmód az egyszerű nép körében is (amely nagyobb részét pusztá hagyományból, s nem igazi hitbeli meggyőződésből jár templomba), másrészt viszont ugyanúgy megtalálható a hagyományos értelemben vett (tehát mitológiára épülő), fundamentalista veretű keresztyén hit a műveltebb rétegeknél is.

Messzemenően elterjedt azonban a mitológiátlanítási igény a *teológusok* körében, kiváltképpen is a protestánsokéban. Egy németországi kollégám és jó barátom mesélte egyszer, hogy egy tartományi szintű lelkészkongresszusukon úgy nyilatkozott a jelenlévők nagy többsége, hogy éppen a keresztyénség alapeszméjével, a *helyettes áldozat* gondolatával nem tud mit kezdeni. A szűkebb értelemben vett, tudományos munkát végző szakemberek körében pedig szinte egyfajta általános „furor hermeneuticus” uralkodik, egy, a mai ember gondolkodásának jobban megfelelő, mitológiamentes keresztyénség megteremtésének igényével és céljával, mind a mai napig bőséges (szinte már túltengő) irodalmat produkálva.

## A dilemma

A „modern” keresztyénség a fentebbi igyekezetével – tulajdonképpeni szándékával elmentésben – önmaga alatt vágja a fát. Mert, ahogy azt már többször hangsúlyozom, **a keresztyén vallás nem adhatja fel mitológiai alapjait önmaga feladása nélkül, mivel azok tulajdonképpeni identitásának fundamentumát s így létének föltételét alkotják.**

Mert mire is épül fel konkrétan és közelebről e vallás? – Tömören szólva az ún. „*Krisztus-eseményre*”, vagyis bővebben megfogalmazva arra a természete szerint ízig-vérig mitologikus jellegű, az ősi zsidó áldozati hagyomány elvén alapuló gondolatra, hogy a könyörülő Isten a halálos bűnbe esett embernek az örök kárhozattól való megmentésére a saját fiát adja oda engesztelő áldozatul. – „Íme az Isten báránya, aki elveszi a világ bűneit”, mondja a tradíció Keresztelő Jánossal Jézusról (Jn 1, 29), a zsidókhöz írt levél szerzője pedig így oktatja az ószövetségi Törvényre hivatkozva az azt jól ismerő, vele közös származású hittestvéreit (mintha csak azt mondaná nekik: nos, amint látjátok, atyámfiak): „*Vérontás nélkül nincsen bűnbocsánat*” (Zsid. 9, 22).

**Ez az ízig-vérig mitologikus gondolat a mai, logosz-uralta kor embere számára elfogadhatatlannak tűnik. Likvidálása viszont – mint már mondtam – a keresztyén vallásnak mint olyannak a likvidálását jelentené, ahogy az a „liberalizáló” és „demitologizáló” teológiai törekvések esetében véleményem szerint történt és mindmáig tör-**

ténik. – Bultmann valószínűleg ere a tényre döbbsent rá, amikor végül is visszahőkölt a Krisztus-esemény mitológiatlanításától.

Summa summarum, itt egy kikerülhetetlen *dilemmával* állunk szemben, amely a következő tömör képletben fogalmazható meg:

**Vagy engedünk a Logosz nyomásának és a keresztyénséget mitológiatlanítjuk – s akkor az elveszíti eredeti identitását, sőt végső fokon vallás-jellegét magát is, és egyfajta puszta morállá redukálódik;**

**vagy pedig hagyjuk eredeti, mitikus mivoltában – s akkor viszont folyamatosan kiszorul a mai, logosz-dominálta világ szellemi perifériájára.**

– „Tertium non datur”.

\* \* \*